

„Această oglindă...”

Un mare artist contemporan făcea nu de mult o declarație pe cât de simplă, pe atât de profundă în semnificațiile ei: „oamenii au nevoie de cineva care să le țină o oglindă în față... Dar trebuie să știi exact cum să ții oglinda, cînd și unde s-o pui”. Ne-am amintit aceste cuvinte simple reflectînd mai ales la rostul și rolul teatrului în ajunul acestui ultim sfert de secol spectaculos, și cu precădere la rostul și rolul lui în ceea ce ne privește, ca entitate națională angajată într-un vast, cuceritor și științific proces de dezvoltare a societății pe coordonate noi. „Oamenii au nevoie de cineva care să le țină o oglindă în față...” — adevăr de mult confirmat în filozofia artei, dar iată, gîndindu-ne o clipă mai mult la el, întrezărim o relație mai puțin cercetată; de context și de consens. Ce fel de oglindă? Eu pot să prind într-o pătrăciță de buzunar reflexul unei picături de soare care s-a așternut într-o dimineată pe nasul iubitei — sînt astfel în consens cu vremea? Poate că cea mai nimerită oglindă a vremii noastre ar fi cerul, pe care l-am cucerit și l-am scos din tradiționala lui izolare de metaforă, integrîndu-l dimensiunilor noastre palpabile. Ce fel de față? O incursiune în istoria esteticii ne arată că a fost reflectată în apele adînci ale artei cînd supranatura — în evul mediu — cînd natura — în Renaștere. Antichitatea e, din punctul de vedere al transfigurării artistice, o super-natură; toate dimensiunile spiritualității omului sînt reflectate pe un plan mitic de o intensitate covîrșitoare. Dar astăzi? E posibil ca, date fiind numeroasele asociații care se fac între momentul Renașterii și momentul actual avîntat, de revitalizare și regenerare a structurilor societății pe esențe noi, să fie vorba tot de natură, ca în Renaștere, dar de un concept de natură care privește realizarea omului în structurile noi care i se înmănă, altfel spus de *natură socială*. În oglinda cerului,

omul nu e numai un ins, ci o relație, el nu se exprimă în exclusivitate pe el și nimicnicia lui, ci exprimă lumea, măreția ei de a se crea și desăvîrși. Renașterea din care extragem atîtea similitudini, cerea o societate pentru individ; renașterea noastră cere un individ pentru societate.

„Trebuie să știi exact cum să ții oglinda...” — să sesizezi, adică, din context *sensul dinamic al lucrurilor și fenomenelor*. Ce revitalizează pentru o literatură dramatică angajată în acest proces răscolitor dacă punem exact și serios problema sensului dinamic al lucrurilor și fenomenelor! Ce aripi... Să ne gîndim o clipă că, întoarsă cu trei-patru decenii, dilema de fond din *Femeia fericită*, de pildă, dacă presupunem că ar fi existat condițiile ca ea să aibă loc, s-ar fi rezolvat în termeni exact inverși decît în condițiile noastre de astăzi, în favoarea cătunului amenințat de ape, a unei umanități patriarhale amenințate, adică. Sensul dinamic actual al fenomenelor este acela care a determinat o nouă optică, progresistă în substanță. Un spectacol de televiziune promova textul unui debutant care prelucra în condițiile transformărilor de astăzi din viața satului un motiv tradițional — judecata obștei; *Hora întreruptă*, de Constantin Popa. În judecata obștei e pusă acum o problemă de mentalitate strict socialistă — cazul unui tînăr care și-a făcut dreptate singur, la minie, însușindu-și un bun care încă nu i se cuvenea. Ne întoarcem mereu cu gîndul și exemplificările la o piesă de mare actualitate istorică — *Puterea și Adevărul* de Titus Popovici. Dar, de ce? Pentru că în ea găsim exprimat la un înalt grad de tensiune sensul dinamic al fenomenelor, care desparte, într-o complexitate aparte, personalități și perspective politice diferențiate ca structură. Cîmpul e vast, contextul deosebit de generos ca bogăție și diversitate — în ce constă sensul dinamic al celor ce se întîmplă, iată ce ne poate

spune inspirat teatrul de astăzi, propunându-ne confruntări vii de opinii și mentalități, dileme reale, spirite integrate într-un proces de transfigurare sublim.

„Cînd și unde s-o poi...” — dar asta înseamnă exact, cu alte cuvinte, teză. Teatrul este teză? Numai o deformare a termenilor ar mai putea susține că nu, dar o bagatelizare ar fi susținerea ei exclusivistă, fără adaosul că este — mai mult ca în oricare alt domeniu al artei — *teză transfigurată*. Ce expresiv o spun cuvintele unui filozof contemporan de rezonanță renașcentistă pe care putem să-l citim: „Meritul poetului se bazează pe accentuarea realității a tezei sale, pe scoaterea în relief a glasului lucrurilor, pe găsirea valorii necunoscutei și pe aducerea în plină lumină a tezei, care e frumusețea lucrurilor înseși” (Miguel de Unamuno). Teza e implicată, iată, întreaga imagine artistică o exprimă, n-o demonstrează ca un argument, ca o expunere seacă. Se spune că cel mai impetuos dramaturg cu teză ar fi fost mai ales Ibsen, dar nu e adevărat decît într-o anumită accepțiune restrînsă a tezei. Pe firul istoriei, înapoi, întîlnim mari dramaturgi cu teză care se cheamă Victor Hugo, Molière, Shakespeare, Goldoni, Plaut, Sofocle, Eschil. Așadar, teza e altceva decît morala, decît dădăceala pedagogică, e filozofie intrupată. Și pentru o filozofie care să ne emoționeze prin concretețea ei, prin timbrul ei unic de vibrație și de persuasiune pe care-l poate da strălucit teatrul, putem să milităm cu perseverență în contextul artei noastre noi. Un dramaturg pasionat și declarat al tezei este, de mai bine de un deceniu, în actualitatea mișcării teatrale românești, Paul Everac, și dacă depunem osteneala de a reciti cîteva din zecile sau sutele de cronici care i-au fost consacrate, vom constata cu surprindere — surprindere dacă am uitat de asta! — că majoritatea lor încep pr

defini ca „interesantă”, „originală”, „polemică” teza propusă în noua lucrare, „incitația la care e supus spectatorul și cititorul în contact cu opera sa. Și dacă ne gîndim mai bine, „tezele” lui Paul Everac au dinamizat ceva în spiritul fiecărei stagiuni în care s-au propagat, au creat o stare de dispută și de emulație — și atunci de ce să nu admitem că teatrului îi este mai proprie ca oricărei alte arte teza cu care iese în lume, și că aceasta este „frumusețea lucrurilor înseși”?

Oglindă...

Un sondor din județul Vâlcea m-a luat pentru cîteva clipe deoparte, în timpul înregistrărilor la spectacolul *Momentul 403*, după *Adîncimi* de Constantin Chiřiță, și mi-a pus întrebarea asta simplă și, evident, neîndreptățită cu rosturile noastre precise: „de ce nu se înregistrează ceva cu felul cum lucrează muncitorii?”. Pentru că oglinda noastră nu era de documentar; dar, nefiind de documentar, ea ar fi avut cu atît mai mult rostul de a transfigura spiritul în care lucrează, țelul nou de devotament și eroism în care se petrec clipele încordate ale acestor mari anonimi. A făcut-o? În parte. Ceea ce n-a mai putut reda cu vibrație oglinda a fost aspectul impresionant al acestui țel, spiritul de sublim dramatism în care se concretizează într-un caz sau altul. De ce? Pentru că, în toate, au lipsit „cuvintele” — și corespondențele lor telegenice — „care supraviețuiesc în vorbire” (E. Hemingway) și corespondențele ei telegenice. De unde reiese că oglinda, oricît de bine ar fi îndreptată spre ceea ce trebuie și rîvnim să vedem, oricît de exact ar prinde sensul dinamic în focarul ei incandescent, mai are a fi ștersă din cînd în cînd, bine lustruită, păstrată la incandescența sublimă a țelului pentru care a fost născocită și îndreptată, în vreme, asta!